

ESHITISH QOBILIYATINI BUZILISHI VA YO'QOTISH SABABLARI

Haydarov Islomjon Hatamjon o'g'li

Qo'qon DPI Maxsus pedagogika kafedrası o'qituvchisi

Odilova Rushana Orifjon qizi

Qo'qon DPI Maxsus pedagogika kafedrası surdopedagogika yo'nalishi talabasi

Annotatsiya:

Ushbu maqolada eshitish nuqsonlarining keltirib chiqaruvchi sabablar va omillari haqida so'z yuritilgan bo'lib, eshitish analizatorlari faoliyati va ularning kasalliklari ta'sirida eshitish qobilyatini buzilishi mazmuni yoritib berilgan.

Kalit so'zlar: Eshitish, tug'ma nuqson, orttirilgan nuqson, irsiy, virus, radiatsiya,

kimyoviy moddalar, otit, eshitish nervi, sifilis, yalig'lanish, travma.

Bolalarda eshitish qobiliyatini buzilishi odatda tug'ma yoki orttirilgan bo'lishi mumkin. Shuni ta'kidlash kerakki, eshitish muammolarini keltirib chiqaruvchi sanablarini yetarlicha ma'lumotlarni o'rganmasdan turib aniqlash qiyinchilik tug'diradi. Eshitish buzilishining tug'ma yoki orttirilgan tabiati haqidagi xulosa odatda ota-onalarning so'zlaridan olingan ma'lumotlar asosida amalga oshiriladi va bu ma'lumotlar ko'pincha juda noto'g'ri hisoblanadi. Bir tomondan, karlik yoki eshitish qobiliyatini yo'qotgan kasallik e'tibordan chetda qolishi mumkin va bu holatlarda ota-onalar bolani tug'ilishdan kar yoki eshitish qobiliyatiga ega deb hisoblashadi. Boshqa tomondan, ko'pincha chinakam tug'ma eshitish nuqsoni bir necha oylar, ba'zan esa yillar davomida tan olinmaydi va u aniqlanganda, eshitish nuqsoni aniqlanishidan biroz oldin sodir bo'lgan tasodifiy kasallik yoki shikastlanish bilan bog'liq bo'ladi. Shunday qilib, har bir holatda eshitish halokatini aniq tashxisi juda qiyin bo'lishi mumkin. Eshitish buzilishining tug'ma tabiati orttirilgandan ko'ra kamroq qayd etiladi.

Eshitish qobiliyatining tug'ma nuqsoni sababi sifatida irsiy (genetik) omillar ham muhim ahamiyat kasb etadi. Chunki, bu omil, shubhasiz, ma'lum bir darajada tug'ilajak farzandida yoki bo'lmasa kelgusi avlodida bunday nuqsonli bolalar dunyoga kelishiga sabab bo'lishi mumkin. Eshitish qobiliyati zaif bolalar eshitadigan sog'lom insonlardan ko'ra kar ota-onalarda ko'proq tug'ilishlari fanga ma'lum. Tug'ma eshitish qobiliyatining boshqa sabablaridan yana biri bu homiladorlik davrida onaning yuqumli kasalliklarga tez-tez chalinishlarini ham ta'kidlash kerak. Virusli infeksiyalar (qizamiq, gripp) alohida ahamiyatga ega. Eshitish organining rivojlanayotgan rudimenti uchun eng xavfli davri bu homiladorlikning dastlabki uch oyida onada paydo bo'ladigan kasalliklar sanaladi.

Radiatsiya ta'siri va ba'zi kimyoviy moddalar homilada rivojlanayotgan eshitish organiga zararli ta'sir ko'rsatishi mumkin. Tug'ma eshitish buzilishining paydo bo'lishida amaliy

ahamiyatga ega homiladorlik davrida ona tomonidan iste'mol qilinadigan spirtli ichimliklar va turli xil kuchli ta'sir doirasiga ega bo'lgan antibiyotiklar. Bundan tashqari tamaki mahsulotlariga ruju qo'yish ham alohida ahamiyatga ega. Onaning homiladorlik davridagi ovqatlanish ratsioniga amal qilmaslik buning natijasida shakillanayotgan homila uchun yetarlicha sharoitning bo'lmasligi va vitamin, minerallarning yetishmasligi oqibatida rivojlanayotgan eshitish analizatorlariga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Odatda eshitish muammolari turli sabablarga ko'ra yuzaga keladi. Ammo shuni ta'kidlash kerakki, eshitishning og'ir buzilishi odatda tovushni idrok etuvchi apparat (ichki quloq, eshitish nervi) shikastlanganda, yengil va o'rtacha darajadagi eshitish buzilishi faqat tovush o'tkazuvchi apparat (o'rta quloq) shikastlanganda paydo bo'lishi mumkin.

Bolalarda eshitish qobiliyatini yo'qotish sabablari orasida birinchi o'rinni o'rta quloqning o'tkir yallig'lanishi (o'tkir otitis media) oqibatlari egallaydi. Bunday hollarda eshitishning shikastlanishi o'rta quloqdagi doimiy qoldiq o'zgarishlarga bog'liq bo'lib, timpanik membrananing va suyaklar zanjirining normal harakatchanligini buzishga olib keladi. Ba'zi hollarda o'tkir otit, quloq pardasining doimiy teshilishi va quloqdan uzoq muddatli yiringlash - surunkali yiringli otitni vujudga keltirishi mumkin. Ushbu kasallik odatda eshitishning sezilarli darajada pasayishi bilan birga keladi. Bolalarda eshitish qobiliyatini yo'qotishning umumiy sababi burun va halqum kasalliklari va bu kasalliklar bilan bog'liq yevestaxy naychasining obstruksiyasi. Ayniqsa, eshitish qobiliyatini yo'qotish etiologiyasida adenoid o'simtalari katta ahamiyatga ega. Bunday hollarda eshitish qobiliyatini yo'qotishning bevosita sababi o'rta quloqning normal fizyologiyasining buzilishi va timpanik membrana va suyaklar zanjiri holatidagi o'zgarishlardir.

O'rta quloq kasalliklarida eshitish qobiliyatini yo'qotish darajasi boshqacha bo'lishi mumkin. Ushbu kasalliklar uchun engil va o'rtacha eshitish qobiliyatining yo'qolishi ko'proq xarakterlidir, ammo eshitishning og'ir buzilishi ham paydo bo'lishi mumkin. Ular odatda yallig'lanish jarayonining ichki quloqqa o'tishi natijasida rivojlanadi, ammo aniq eshitish qobiliyatining yo'qolishi quyidagi hollarda ham sodir bo'lishi mumkin. Jarayon faqat o'rta quloq bilan cheklangan, ya'ni faqat tovush o'tkazuvchi apparati shikastlangan bo'lsa.

Etiologiyada (yunoncha aitia - sabab), xususan, doimiy eshitish buzilishining aniq shakllari, ichki quloq va eshitish nervi magistralining shikastlanishi muhim rol o'ynaydi. Eshitish nervi yadrolarining shikastlanishi, uning miyadagi yo'llari, shuningdek, kortikal eshitish markazlari, ham chastotada, ham ulardan kelib chiqadigan eshitish buzilishi darajasida nisbatan kamroq ahamiyatga ega.

Ichki quloq ko'pincha o'rta quloq kasalliklarining yallig'lanish jarayonida ishtirok etadi. Bundan tashqari, ichki quloqda yuzaga keladigan o'zgarishlar, ularni keltirib chiqargan o'rta quloq kasalliklaridan farqli o'laroq, ko'p hollarda davolash qiyinchilik tug'diradi.

Eshitishning doimiy buzilishining paydo bo'lishida o'tkir yuqumli kasalliklar muhim rol o'ynaydi. Eshitish qobiliyatini yo'qotadigan yuqumli kasalliklarning aksariyati bolalik davrida

sodir bo'ladi. Shuning uchun bolalarda eshitish qobiliyatining buzilishi etiologiyasida bunday kasalliklarning o'rni ayniqsa katta. Bolalikda doimiy eshitish qobiliyatini yo'qotadigan yuqumli kasalliklar orasida epidemik miya meningiti, qizamiq, skarlatina, gripp, parotit eng katta ahamiyatga ega. Ba'zi yuqumli kasalliklar (meningit, virusli gripp, parotit) eshitish analizatorining boshqaradigan markazlariga zarar etkazadi (eshitish mazkazi va eshituv yo'llari), boshqalari (qizamiq, skarlatina) asosan o'rta quloqqa ta'sir qiladi va bu holda rivojlanadigan yallig'lanish jarayoni nafaqat o'rta quloqning ovoz o'tkazuvchi apparati funktsiyalarining buzilishiga olib keladi, balki retseptor hujayralarining qisman yoki to'liq nobud bo'lishi bilan birga ichki quloq kasalliklarini (seroz yoki yiringli labirintit) keltirib chiqarishi mumkin. Labirintit qorin bo'shlig'i yo'lida, ya'ni yiringli jarayonning miya pardasi tomonidan eshitish nervi qobig'i orqali ichki quloqqa tarqalishi bilan sodir bo'ladi. Bu tarqalish epidemik serebrospinal meningitda sodir bo'ladi. Shuni unutmasligimiz kerakki, o'tmishda samarali davolash usullari mavjud bo'lmaganda, meningit bilan kasallanganlarning aksariyati vafot etgan. Zamonaviy tibbiyotning rivojlanishi natijasida, bunday bemorlarni davolshga erishilmoqda. Shuni takidlash kerakki bu kasallik hozirgi kunda kamayganiga qaramay, meningit doimiy va aniq eshitish qobiliyatini yo'qotishning eng keng tarqalgan sabablaridan biri bo'lib qolmoqda.

Eshitishning buzilishi va odatda bir vaqtning o'zida rivojlanayotgan vestibulyar apparatlarning disfunktsiyasi serebrospinal meningitda ichki quloqdagi yallig'lanish jarayoni - yiringli labirintit tufayli yuzaga keladi. Aksariyat mualliflarning fikricha, meningitdagi yiringli labirintit eshitish nervining qobiqlari bo'ylab ichki eshitish yo'li orqali meningitlardan yiringli infektsiyaning tarqalishi natijasida yuzaga keladi. Epidemik serebrospinal meningitda ichki quloqning shikastlanishi odatda kasallikning birinchi kunlarida sodir bo'ladi. Ba'zida birinchi kunida to'liq karlik paydo bo'ladi. Ba'zi infektsiyalarda meningoensefalit ma'lum nervlarning, shu jumladan eshitish yadrolarining shikastlanishi bilan yuzaga keladi, ammo bunday jarohatlar bilan eshitish funktsiyasining to'liq yo'qolishi kamdan-kam uchraydi.

So'nggi yillarda tuberkulyoz meningitdan keyin ham karlik holatlari kuzatildi. Bu erda tuberkulyoz meningitda eshitish funktsiyasining shikastlanishining bevosita sababi (sil infektsiyasining o'zi yoki antibiotikning toksik ta'siri) haqidagi savolga to'xtalmasdan turib shuni ta'kidlash kerakki, hatto yaqin o'tmishda ham tuberkulyoz meningitdan keyin karlik holatlari oddiy sabablarga ko'ra yuzaga kelishi mumkin emas edi, chunki bu kasallik doimo o'lim bilan yakunlanishi mumkin. Oxirgi yillarda bolalarning boshqa yuqumli kasalliklari (meningit, skarlatina, qizamiq) rolining pasayishi tufayli virusli grippning ahamiyati nisbatan oshdi. Gripp ko'pincha mustaqil shaklda o'rta quloqning og'ir yallig'lanishini rivojlantiradi. Ba'zi hollarda grippda o'rta otitda yallig'lanish jarayoni ichki quloqqa va eshitish nerviga tarqaladi, bu esa eshitishning keskin pasayishiga, ba'zan esa karlikka olib keladi. Bunday holda eshitish qobiliyatining yo'qolishi odatda juda tez rivojlanadi va ko'p hollarda qay tiklanmaydi, chunki bu korti degenerativ o'zgarishlarga bog'liq. Gripp infektsiyasi erta yoshda, ayniqsa

chaqaloqlarda eshitish organiga ta'sir qilish nuqtai nazaridan eng xavfli hisoblanadi. Nisbatan kam uchraydigan, lekin ba'zida boshqa virusli kasallik - parotid so'lak bezining yallig'lanishi bilan yuzaga keladigan juda og'ir eshitish qobiliyatini yo'qotish haqida gapirish kerak. Parotid bilan eshitish organining kasalligining xarakterli xususiyatlari uning to'satdan va eshitish funksiyasini to'liq yo'qotishidir. Lezyon odatda bir tomonlama bo'ladi. Biroq, ba'zi hollarda to'liq ikki tomonlama karlikni kuzatish kerak. Ko'pgina tadqiqotchilarning fikriga ko'ra, parotidagi karlikning asosi ichki quloqdagi retseptor apparatining (Korti organining soch hujayralari) so'nishidir.

Eshitishning doimiy buzilishining paydo bo'lishida travma, xususan, tug'ilish travmasi ma'lum ahamiyatga ega. Bunga tor tug'ilish kanali orqali o'tish paytida homila boshining siqilishi va deformatsiyasi, shuningdek, akusherlik forsepslarini qo'yish natijasida eshitish organining shikastlanishi kiradi. Travmatik eshitish halokati, shuningdek, bosh jarohati tufayli keyingi postnatal davrda (chaqaloqlik va maktabgacha yoshda) sodir bo'lishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABITYOTLAR

1. Khatamjon, Islamjon, and Haydarov Islamjon Khatamjon Ugli. "Mechanisms to increase the efficiency of scientific education in the system of special education the mechanism of increasing the efficiency of classes scientific education in the system special images." *Asian Journal of Multidimensional Research* 11.12 (2022): 26-29.
2. Hatamjon o'g'li, Haydarov Islomjon. "TECHNOLOGIES FOR THE FORMATION OF THE SKILL OF CREATIVE THINKING IN WEAK AUDITORY STUDENTS." *INTERNATIONAL JOURNAL OF SOCIAL SCIENCE & INTERDISCIPLINARY RESEARCH ISSN: 2277-3630 Impact factor: 7.429* 11.11 (2022): 265-271.
3. Hatamjon o'g'li, Haydarov Islomjon. "ENVIRONMENTAL EDUCATION OF HEARING-IMPAIRED PRESCHOOL CHILDREN BY SHAPING THEIR KNOWLEDGE OF NATURE." *Galaxy International Interdisciplinary Research Journal* 11.3 (2023): 510-513.
4. Hatamjon o'g'li, Haydarov Islomjon. "EDUCATION OF STUDENTS WITH HEARING DEFECTS THROUGH SCIENCE LESSONS DEVELOPMENT OF SPEECH AND THINKING." *Open Access Repository* 4.3 (2023): 837-844.